

tuinjournaal

Hofwijck bezongen

Pagina 10 en 11

"Verrukking grijpt
ons aan"

Pagina 12 en 13

Wederwaardigheden
van tuiniers

Pagina 17

Van Sissinghurst
naar Monk's House

Pagina 18 en 19

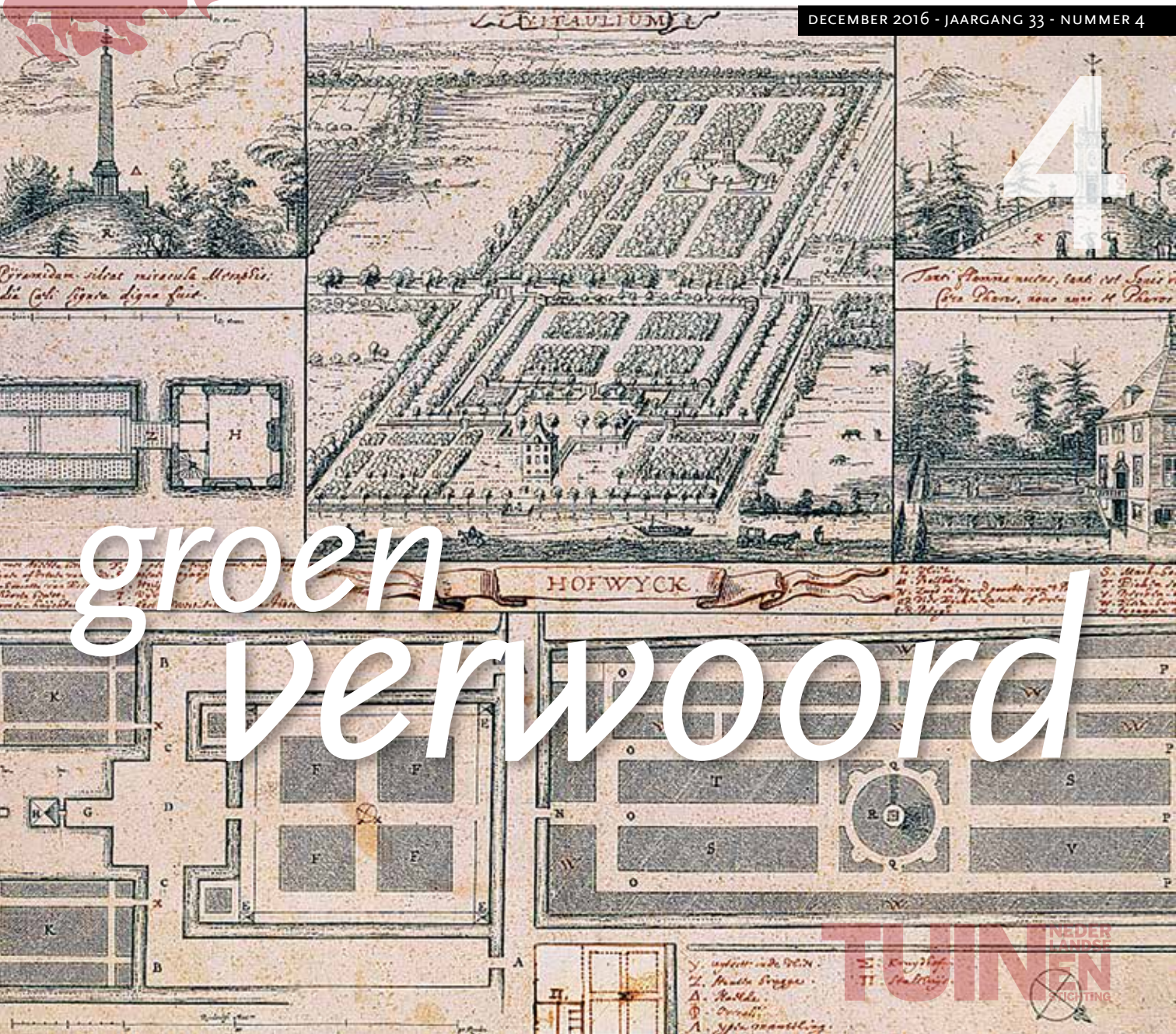
Mijn tuin als
inspiratie

Pagina 22 en 23

DECEMBER 2016 - JAARGANG 33 - NUMMER 4

4

groen
verwoord

De Houtstek in Blijham, tuin nr. 1 in de Open Tuinen Gids 2016

Reggy's Tuin in Oldeholtgade, tuin nr. 47 in de Open Tuinen Gids 2016

Emily's Tuin in Oude Ade, tuin nr. 237 in de Open Tuinen Gids 2016

De Nederlandse Tuinenstichting, opgericht in 1980, streeft naar het behoud van tuinen en parken die van belang zijn door vormgeving, beplanting, cultuurhistorisch karakter en ligging. De NTs voert hiertoe onderzoeken uit en geeft adviezen aan eigenaren, beheerders en overheden over planontwikkeling, herstel, beheer en aanpassingen.

Met hun financiële bijdrage ondersteunen onze donateurs de doelstelling van de Tuinenstichting: het beschermen van waardevol tuinhistorisch erfgoed. De NTs organiseert voor donateurs cursussen, excursies en inleidingen over aspecten van de tuinkunst, tuincultuur en tuin- en landschapsarchitectuur.

Donateurs ontvangen vier keer per jaar het Tuinjournaal en in maart de Open Tuinen Gids met een tuinpas waarmee de NTs-tuinen op de aangegeven data gratis te bezoeken zijn.

Meer informatie over de Nederlandse Tuinenstichting en haar activiteiten?

 Bezoek de website: www.tuinenstichting.nl;
 volg de Tuinenstichting op Twitter, of 'like' de Tuinenstichtingpagina op Facebook.

De jaarlijkse donatie voor particulieren bedraagt minimaal € 47,-, buitenland € 50,-; 5-jaars lidmaatschap € 188,-, dus 1 jaar gratis (buitenland € 200,-); 1 jaar junior/student € 30,- (kopie legitimatie meesturen). Het donateurschap geldt per kalenderjaar en wordt automatisch verlengd, tenzij de donateur opzegt vóór 1 november van het lopende jaar. Daarnaast kent de NTs geschenk- en bedrijfsdonateurschappen. Bij het bureau is informatie te verkrijgen over het doen van schenkingen en legaten.

Voorwoord

Dit winternummer van het Tuinjournaal is een aansporing om u terug te trekken met boeken van auteurs die hun inspiratie vonden in tuinen en het tuinieren. Tuinieren is spannend, maar ook zeer geschikt voor wat creatieve reflectie. De redactie wenst u een inspirerend begin van een nieuw tuinjaar.

De diepere beleving van tuinen en parken wordt vaak mooi beschreven in gedichten en boeken. In de 17e en 18e eeuw werd het ideaalbeeld van het leven op buitenplaatsen bijvoorbeeld belicht in hofgedichten, schrijft Merel Haverman. Speciale tekstborden in parken moesten de 18e-eeuwse wandelaar verbazen en verrassen "om het eenzaamseinerende te vermeerderen", aldus Ronald van Immerseel.

Een mooi 19e-eeuws sfeerbeeld wordt geschetst door Alexander Allard de la Court in een gedicht over het park van de buitenplaats Berbice.

De Nederlandse tuinliteratuur is niet omvangrijk - het taalgebied is beperkt en de markt is simpelweg te klein. Maar tuinen en het tuinieren zijn onmiskenbaar een inspiratiebron voor uitgevers en schrijvers, blijkt uit het interview van Julia Voskuil met uitgever Reintje Gianotten. Kleine tuin, groot plezier, zo omschrijft groenjournalist Julia Voskuil vervolgens het plezier dat zij zelf beleeft aan haar eigen tuin. De Nederlandse dichter en schrijver J. Slauerhoff (1898-1936) kreeg postuum een eigen tuin in Leeuwarden, handig gelegen achter een boekhandel.

De Amerikaanse Elizabeth Barlow (1936) laat in haar boek bekende tuinierende schrijvers aan het woord; Korneel Aschman liet zich verrassen door hun bijdragen. Van beroemde schrijfsters als Virginia Woolf en Vita Sackville-West is bekend dat zij zich lieten inspireren door hun tuinen, vertelt Martin Knol. U kunt hetzelfde doen, door in 2017 weer volop te genieten van de prachtige open tuinen aangesloten bij de Nederlandse Tuinenstichting.

Marian Lenshoek
Hoofdredacteur

Vrijwilligers actief met Sociaal Tuinieren project.

Veel nieuwe donateurs dankzij onze beursvrijwilligers.

Tuinieren in het interbellum: jaarthema NTs 2017

Het NTs-jaarthema 2017 is het tuinieren in de jaren twintig en dertig. In de periode tussen de twee wereldoorlogen ontstond een trend die voortleeft in onze tijd.

Marianne van Lidth de Jeude

Hofwijck en het hofdicht als genre in de Nederlandse dichtkunst

Vanaf de klassieke oudheid wordt het landleven in de poëzie en literatuur geïdealiseerd en bezongen. Vanuit deze traditie ontstond in de 17e eeuw in Nederland een unieke variant: het hofdicht.

Merel Haverman

Literaire emoties in tuin en park

De parken in vroege landschapsstijl waren bij uitstek bedoeld om aan de hand van verschillende taferelen en scènes wisselende gemoedstoestanden op te roepen bij de wandelaar.

Ronald van Immerseel

Reintje Gianotten: tuininspiratie voor boeken

De Nederlandse tuinliteratuur is niet omvangrijk - het taalgebied is beperkt en de markt is te klein. Maar tuinen en het tuinieren vormen onmiskenbaar een inspiratiebron voor uitgevers en schrijvers.

Julia Voskuil

Feit en fictie in Kolham: hoe tuinbeschrijvingen ons beeld kunnen bepalen

Beleving is voorbehouden aan de ‘belever’. En de beschrijving van een tuin roept niet bij iedereen hetzelfde beeld op.

Martin Knol

Inspirerende tuinier-schrijvers verzameld

Uit boeken gemaakt door en voor tuinliefhebbers selecteerde de Amerikaanse Elizabeth Barlow veertig bekende schrijvende tuinbezitters.

Korneel Aschman

Van Sissinghurst naar Monks’House: tuinen van

beroemde schrijfsters

De tuinen van Sissinghurst en Monk’s House inspireerden de wereldberoemde Engelse schrijfsters Vita Sackville-West en Virginia Woolf.

Martin Knol

De Slauerhofftuin te Leeuwarden

De dichter en schrijver J. Slauerhoff (1898-1936) kreeg postuum een eigen tuin in Leeuwarden.

Ronald van Immerseel

Schaduwrijk lommer langs een meanderende beek

In een negentiende-eeuws gedicht schetst Alexander Allard de la Court een fraai sfeerbeeld van het park van de buitenplaats Berbice.

Korneel Aschman

Kleine tuin; groot plezier

“Kenniss en enthousiasme delen, daar word je blij van. Voor het schrijven van tuinboeken en artikelen betekent mijn tuin - hoe klein ook - inspiratie”.

Julia Voskuil

Landgoederen op de helling

De karakteristieke waarden van de landgoederen en buitenplaatsen in het gebied rond Oosterbeek dreigen te verdwijnen. Een burgerinitiatief leidde tot een levensvatbare toekomstvisie.

Hanny van der Heide

NTs-excursies

Tijdens de excursie in Rotterdam werden verrassende voorbeelden van ‘Urban Gardening’ bezocht. In 2017 organiseert de NTs excursies naar bijzondere tuinen in Groningen, Utrecht en Midden-Limburg.

Carla Schutte, Ysk Vondeling, Marjorie Gisolf-Smit en Michiel Plomp

Resultaten enquête over functioneren Nederlandse Tuinenstichting

De enquête geeft inzicht in de betrokkenheid van onze donateurs bij tuinen, parken, openbaar groen en groen historisch erfgoed, en in wat donateurs van de NTs verwachten.

Suzanne Kooij

Botanische tuinen presenteren zich als *bêotanic guardians*

Onze botanische tuinen gaan zich steviger positioneren als hoeders van de biodiversiteit.

Marian Lenshoek

Woningstichting Eigen Haard verlengt overeenkomst met NTs

Sinds 2014 draagt de Amsterdamse Woningstichting Eigen Haard financieel bij aan ons Sociaal Tuinieren project. Eigen Haard wil de zelfredzaamheid van huurders bevorderen en ondersteunt en faciliteert bewoners om zelf hun leefomgeving goed te beheren. Daarom ondersteunt Eigen Haard de NTs met een jaarlijkse financiële bijdrage, die in 2017 € 10.000 bedraagt. Daarmee is Eigen Haard de belangrijkste financier van Sociaal Tuinieren. In 2016 is Sociaal Tuinieren uitgebreid naar twee nieuwe Amsterdamse aandachtswijken waar Eigen Haard veel woningen bezit: Holendrecht in Zuidoost en de Dichtersbuurt in Nieuw-West. Daarnaast heeft de NTs cursussen tuinieren aangeboden aan bewonersgroepen die het groen in hun leefomgeving in eigen beheer hebben genomen en advies bij het opzetten van buurtmoestuinen. Onlangs is de wijkpartnerovereenkomst verlengd. Een belangrijk teken dat Eigen Haard vertrouwen heeft in Sociaal Tuinieren - een project dat niet meer uit Amsterdam weg te denken is, dankzij de succesvolle samenwerking tussen NTs en Stichting Present Amsterdam.

Vrijwilligers actief met Sociaal Tuinieren project

De afgelopen maanden zijn tientallen voor- en achtertuinen in de sociale woningbouw in Amsterdam met veel succes opgeknapt door vrijwilligers van ons Sociaal Tuinieren project. Samen met een aantal lokale samenwerkingspartners zullen we de verwaarloosde tuintjes ook na het opknappen blijven onderhouden. De NTs zorgt voor de coördinatie en begeleiding van de vrijwilligers.

Meer dan 30 tuintjes in Betondorp en Bloemenbuurt in Amsterdam zijn onderhanden genomen. In augustus is bijvoorbeeld keihard gewerkt door een groep van 16 werkstudenten uit België, Italië, Oostenrijk en Nederland. Het sociale aspect van het helpen, contacten leggen met de bewoners en de buurt weer een stukje groener en gezelliger maken, is meer dan geslaagd.

De vrijwilligers hebben vol enthousiasme gewied, gesnoeid en tegels onkruidvrij gemaakt, waarna

ze bakken vol gedoneerde planten in de tuinen hebben geplant. De bewoners zijn enorm blij met alle inspanningen en de wijken knappen er zienderogen van op. De bewoners zijn veelal te oud om hun tuintjes zelf te onderhouden of ze kunnen het mentaal niet aan. Door het Sociaal Tuinieren project kunnen bewoners weer genieten van groen en tegelijk wordt de hele leefomgeving verbeterd. Doordat we steeds meer plantendonaties ontvangen, kunnen we alsmaar meer mensen in aandachtswijken blij maken met een mooie nieuwe tuin. In oktober ontving verpleeghuis Vreugdehof te Amsterdam een groot aantal planten, die door vrijwilligers van Stichting Present zijn ingeplant. Lisette Altena, eigenaar van NTs Open Tuin nr. 185, doneerde deze planten. Wij zijn haar en Wim Dorsman, Johanna Karssen en Brigitte Gentis, die allen dit najaar planten doneerden, zeer dankbaar, net als alle gulle gevers die anoniem wilden blijven. Wij hopen in het nieuwe seizoen op evenveel donaties als het afgelopen jaar!

Tuinen voor en na. Fotografie: Hanneke Jager

Bestuur zoekt notulist

Het bestuur van de NTs is op zoek naar een notulist die op vrijwillige basis de bestuursvergaderingen wil notuleren. We zoeken iemand met goede redactionele vaardigheden die met een pc kan werken, bij voorkeur woonachtig in Amsterdam of omstreken. Interesse? Stuur een mailtje naar info@tuinenstichting.nl.

Tuinjournaal zoekt redacteur

Schrijft u graag over tuinen en heeft u affiniteit met de Nederlandse Tuinenstichting? Het Tuinjournaal zoekt een nieuwe redacteur voor het redactieteam van vrijwilligers. Interesse? Neem dan contact op met hoofdredacteur Marian Lenshoek via marian@lenshoek.com.

Nieuw bestuurslid: Geeskelien Wolters

Deze zomer is Geeskelien Wolters toegetreden tot het bestuur. In dienst van de Nederlandse overheid deed ze in diverse landen uitgebreide ervaring op met het behoud van cultureel erfgoed. De NTs kent zij al ruim dertig jaar; al die tijd was ze 'sub rosa' supporter. Nu zij weer in Nederland woont, wil ze haar ervaring en expertise actief voor de NTs inzetten.

Geeskelien volgt Emilie Horst-Goossens op, die afscheid heeft genomen van het bestuur na zich jarenlang intensief voor de NTs te hebben ingezet. Emilie begon als eindredacteur van de Open Tuinen Gids; daarna was ze verantwoordelijk voor de PR van de NTs. Bovenal heeft ze samen met Robertien Abersson het lustrumjaar 2015 tot een groot succes gemaakt, met als kroon op haar werk het inspirerende en drukbezochte evenement 'Tuinen van de Toekomst' dat september 2015 plaatsvond. De NTs is Emilie zeer dankbaar voor alles wat zij tot stand heeft gebracht tijdens haar bestuurslidmaatschap.

Protest tegen aftrek onderhoud monumentenpanden

De NTs heeft in dit najaar samen met de Federatie Instandhouding Monumenten (FIM) en Erfgoedvereniging Heemschut protest aangetekend tegen de afschaffing van de fiscale aftrekregeling voor onderhoud aan rijksmonumenten. Door deze afschaffing worden ook veel groene monumenten bedreigd. Duizenden mensen tekenden de petitie tegen deze bezuiniging op ons erfgoed.

Blog Monique Wolak over Sissinghurst

Landschapsarchitect en groenerfgoedsspecialist Monique Wolak werkt bij de National Trust in de tuin van Sissinghurst, een van de beroemdste tuinen ter wereld. We berichtten hier al eerder over - op onze website blogt Monique sinds een paar maanden speciaal voor de NTs over haar ervaringen op Sissinghurst. Op de homepage vindt u haar meest actuele blog.

Buitenplaats Kloetinge, Zeeland in sneeuwklorkjestijd. Fotografie: Paul Smeets

Sneeuwklorkjes kijken in open tuinen en parken

Steeds meer mensen bezoeken tuinen in de winter; in deze tijd van het jaar bloeien namelijk volop sneeuwklorkjes. In februari en maart zijn in het hele land tuinen en parken speciaal opengesteld om het publiek te laten genieten van deze eerste lentebode. Kijk medio januari op tuinenstichting.nl voor een actueel overzicht.

Veel nieuwe donateurs dankzij onze beursvrijwilligers

In het tuinseizoen van 2016 was de NTs met een voorlichtingsstand vertegenwoordigd op vele beurzen en markten. Deze tuinbeurzen bieden een mooie kans om te laten zien wie we zijn en wat we doen en om nieuwe donateurs te werven. Dat lukte dit jaar beter dan ooit, dankzij onze onvolprezen beurscoördinator Ellen Oswald en haar hechte team vrijwilligers, van wie wij er twee speciaal willen bedanken voor hun geweldige inzet: Dirk Passchier en Ruud Geensen. Heel veel dank voor jullie enthousiasme en voor alles wat jullie dit jaar weer hebben bereikt!

Tuinieren in het interbellum: jaarthema NTs 2017

Boven: Catalogus kwekerij Moerheim.
Wageningen University & Research, Library, Special Collections.

Het jaarthema van de Nederlandse Tuinenstichting in 2017 is een reis naar een periode van bijna 100 jaar geleden, naar het tuinieren van de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw, de periode tussen de twee Wereldoorlogen.

Tekst: Marianne van Lidth de Jeude

In Wageningen organiseert de afdeling Speciale Collecties van de Wageningse universiteitsbibliotheek in samenwerking met de NTS een tentoonstelling gewijd aan het 'Tuinieren in het interbellum', met landschapsarchitect Eric Blok als curator. Er wordt een excursie georganiseerd naar een aantal monumentale tuinvoorbeelden uit die tijd. En tijdens de opening van de tentoonstelling zal de NTs-BONAS uitgave 'John Bergmans, tuinarchitect van Brabantse en Limburgse industriëlen' worden overhandigd.

Het Tuinjournaal zal in 2017 met een aantal artikelen aandacht schenken aan het thema 'Tuinieren in het interbellum'.

Ontwikkelingen

De jaren twintig en dertig waren de tijd van rijke villa's in grote tuinen. Aan de rand van de grasvelden klaterden de kleuren van de vaste plantenborders tegen de achtergrond van donkere coniferen. De terrassen daalden in cascaden met beplante muurtjes en trappen, alles in

baksteen en flagstones, af naar de tuin. Er waren representatieve voortuinen, intieme achtertuinen, nuttige moestuinen, borders, rotstuinen en rozenpergola's.

Daarnaast was het ook de tijd van socialistische impulsen. Fabrieksdirecteuren wedijverden met elkaar om hun arbeiders goed te verzorgen. Zij lieten volksparken aanleggen met speeltuinen, roeivijvers en theaters. Ook natuureducatie in Botanische Tuinen hoorde daartoe. In dezelfde geest verrezen de eerste tuinwijken met hun uniform beplante voortuinen, centrale plantsoenen en grote moestuinen.

Het plantensortiment groeide, niet alleen in volume maar ook in het aantal soorten. Op de kwekerijen werden talloze nieuwe cultivars gekweekt, waarvan de sterkste en succesvolste nu nog in onze tuinen staan. Rond 1900 brachten 'planthunters' het moedermateriaal voor de nieuwe cultivars mee uit de tropische koloniën, uit de Zwitserse en Oost-Europese bergen, Azië en Noord-Amerika.

De opdrachten voor tuin- en parkontwerpen werden meer en gevarieerder. De beroepsgroep van de tuinarchitecten groeide. Het onderwijs reageerde op de nieuwe vraag. Aan de Tuinbouwscholen werden vanaf het begin van de eeuw op bescheiden wijze cursussen tuinkunst en ontwerpen gegeven. Er kwamen ook vrouwelijke tuinarchitecten: in 1907 opende de eerste mogelijkheid voor meisjes om tuinbouw te studeren, 'Huis te Lande'. De Bond voor Nederlandse Tuinarchitecten (BNT) werd in 1922 opgericht.

Voortleven

Waarom is die historie zo interessant? Niet alleen om je te verlustigen in die oude romantiek, maar zeker ook omdat er zoveel van die tijd voortleeft in de onze. Zo is het interessant om je af te vragen wat voor maatschappelijke rol stads- en volksparken in onze tijd vervullen.

In het kader van voortleven kun je je ook afvragen wat voor tuin ontworpen placht te worden bij de villa's van de jaren twintig en dertig, nu de replica's daarvan zo populair zijn. De tuinen toen hadden veel gebouwde elementen: terrassen, gemetselde vijvers, keermuurtjes en pergola's. Onder anderen de tuinarchitect Dirk Tersteeg is bekend om zijn 'gebouwde' tuinen.

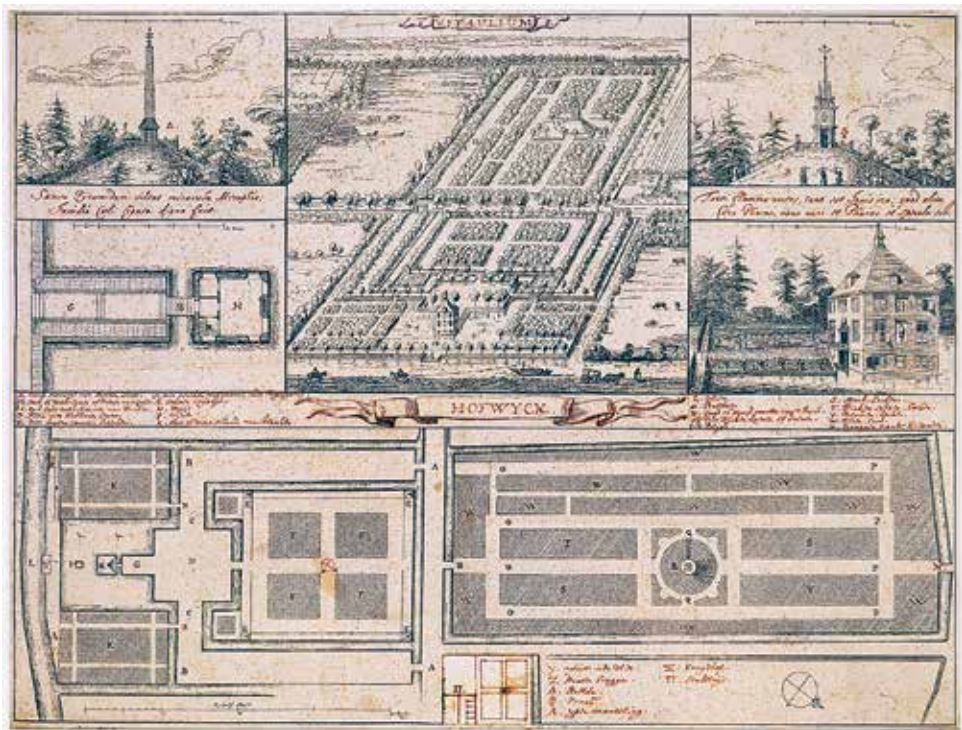
Ook de wereldwijd succesvolle borders van Piet Oudolf hebben hun voorgeschiedenis. Zoals de tuinen van William Robinson, die gekweekte en inheemse planten mengde aan het eind van de 19e eeuw in Engeland en de beroemde vaste plantenborders van de Engelse (tuin)kunstenares Gertrude Jekyll en van de kweker en tuinontwerper Karl Foerster in het begin van de 20ste eeuw in Duitsland. In Nederland werd de ontwikkeling van de vaste planten gedragen door kwekerijen als 'Moerheim' en de tuinarchitecten van de jaren twintig en dertig. De vaste plantenborders van Mien Ruys vormen na de Tweede Wereldoorlog een hoogtepunt, evenals de tuinen van de 'Zeeuwse dames' in de jaren tachtig en negentig.

Literatuur:

Carla Oldenburger, Anne Mieke Backer en Eric Blok, *Gids voor de Nederlandse Tuin- en Landschapsarchitectuur*, uitgeverij De Hef, 1996-2000.
Eric Blok en Birgit Lang, *Villatuinen in Nederland 1900-1940*, RCE Amersfoort/SB4 Wageningen, 2008.
Eric Blok, *Nederlandse Tuinarchitectuur*, uitgeverij THOTH, 1997.
Bonica Zijlstra, *Nederlandse Tuinarchitectuur I en II (1850-1940)*, 1986 en 1987, (library.wur.nl/Wageningen UR E-depot); Eric Blok, *Nederlandse Tuinarchitectuur III, jongere Tuinkunst (1900-1940)*, 1992. (library.wur.nl).

Evenementen in het NTs-jaar van 'Tuinieren in het interbellum':

- *excursie naar groene monumenten van het interbellum, eind augustus/ begin september 2017.*
- *tentoonstelling 'Tuinieren in het interbellum' in Wageningen, opening begin november 2017.*
- *publicatie van het NTs-BONAS-boek 'Bergmans, tuinarchitect van de Brabantse en Limburgse industriëlen', november 2017.*

Hofwijck

en het hofdicht als genre in de Nederlandse dichtkunst

Al vanaf de klassieke oudheid wordt in de poëzie en literatuur het landleven geïdealiseerd en bezongen. In de renaissance inspireerde het ideaalbeeld van het ‘zuivere buitenleven’ en de ‘gelukkige landman’ tussen alle oorlogen en onrust menig schrijver. Vanuit deze traditie ontstond in de 17e eeuw in Nederland een geheel eigen variant: het hofdicht.

Tekst: Merel Haverman

Met de toenemende welvaart in de Republiek kon de stadse elite het zich veroorloven om een buitenplaats te laten bouwen op het platteland. Het ontvluchten van de stad voor de rust van het landleven en het genot van de buitenplaats vormden het ideaalbeeld dat werd bezongen in hofdichten. Het eerste voorbeeld van wat later een hofdicht wordt genoemd, was *Den Binckhorst* (1613) van de dichter Philibert van Borsselen. Hierin dicht hij over de lof van het landleven aan de hand van de bestaande buitenplaats de

Binckhorst en zijn eigenaar Jacob Snoeckaert. In de loop van de 17e en 18e eeuw verschenen meer dan honderd van deze hofdichten.

Aan het begin van de jaren vijftig van de 17e eeuw publiceren drie dichters kort na elkaar hun lange gedichten waarin zij als eigenaar hun buitenplaats vereeuwigden op papier. Dat waren Constantijn Huygens met *Hofwijck* (1651), Jacob Westerbaen met *Ockenburgh* (1654) en Jacob Cats met *Ouderdom, buitenleven en hofgedachten op Sorghvliet* (1658). Met name *Hofwijck* wordt bestempeld als mijlpaal in de ontwikkeling van het hofdicht tot genre in de Nederlandse dichtkunst.

Eens moet het Hofwijck zijn

Aan het eind van 1639 kocht Constantijn Huygens, ver van de drukte van Den Haag, een stuk land onder Voorburg om daar zijn buitenplaats te laten bouwen. Huygens was net als bij zijn huis in Den Haag ook in Hofwijck zeer betrokken geweest bij het ontwerp en de bouw. In 1642 worden huis en tuin feestelijk ingewijd. Ruim tien jaar na het kopen van de grond, in 1651, voltooit hij zijn ruim 2800 alexandrijnen tellende gedicht *Vitaulium. Hofwyck. Hofstede Vanden Heere van Zuylichem onder Voorburgh*.

In zijn gedicht pleit hij voor symmetrie in de tuin-architectuur. Hij beschrijft hoe er wel duizend lijnen op papier waren gezet eer de volmaakte symmetrie was gevonden. Er wordt hoofdzakelijk gerefereerd aan de passage waarin Huygens een vergelijking maakt tussen zijn tuinaanleg en het menselijk lichaam, waarbij het huis het menselijk hoofd verbeeldt en de tuin de romp en ledematen. Het gedicht krijgt naast de beschrijving van de buitenplaats een extra dimensie met lessen en bespiegelingen over het leven, waarbij Huygens in de ‘By-schriften’ refereert aan de bijbel en klassieke schrijvers zoals Vergilius. De tuin en het gedicht vormen samen een spel van verwijzingen.

De sleutel van mijn hert is die van desen thuy

Huygens neemt in *Hofwijck* de lezer aan de hand en leidt deze rond over zijn buiten zoals het er over honderd jaar uit zal zien. Immers dan zijn alle bomen volgroeid. Hij is niet de enige aan het woord; in zijn lofzang op de buitenplaats laat hij zoveel mogelijk stemmen klinken, waaronder

Linkerpagina:

Bij de verschijning in 1653 wordt het gedicht ook vergezeld van een afbeelding van Hofwijck, bestaande uit een gravure met daarop onder meer plattegronden van de tuin en het huis en een overzichtsplaat. Uit: *Koren-bloemen van Constantijn Huygens, Amsterdam 1672*.

Onder links: Oorspronkelijk titelblad van *Hofwijck*. Bron: geschiedenisvan-zuidholland.nl.

Rechts: Portret van Christiaan Huygens, gravure, vervaardigd door Gerard Edelinck naar Jacques Antoine Friquet de Vauroze, 1687-1688. Bron: Rijksstudio.

vrienden, voorbijvarenden, ‘sprekende’ koeien en ‘roepende’ tuinhuisjes.

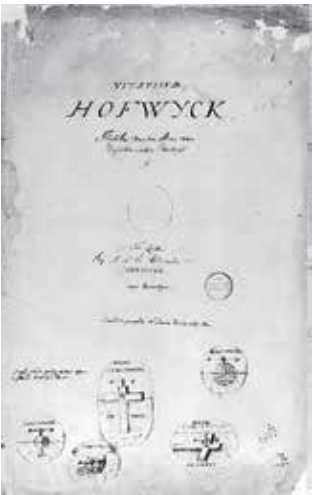
Hoewel de buitenplaats centraal stond, hield hij niet geheel vast aan deze thematiek. Ondanks dat hij schrijft dat er een verbod heerst op Hofwijck om te praten over politieke en kerkelijke vraagstukken, want discussies kunnen de harmonie verstoren, komen in *Hofwijck* passages aan bod over de opvoeding van kinderen, de Engelse koningsmoord en de al dan niet verwerpelijke luxe van een tweede huis.

Vooral dat laatste komt in zijn gedicht uitgebreid aan de orde. Hij klaagt over de volle, rumoerige stad, heeft zelfs morele bezwaren en ondanks zijn nadruk op het feit dat een plek van rust noodzakelijk was voor een oprecht mens aan het hof, laat hij het uiteindelijke oordeel bij God. Op den duur verlangt zelfs hij naar zijn huis in Den Haag. Dat is immers ook een ‘soet verblijf’.

Bronnen

Ton van Strien, Kees van der Leer, *Hofwijck, het gedicht en de buitenplaats van Constantijn Huygens*, Zutphen: Walburg Pers, 2002.

Willemien B. de Vries, *Wandeling en verhandeling. De ontwikkeling van het Nederlandse hofdicht in de zeventiende eeuw (1613-1710)*. Dissertatie Vrije Universiteit te Amsterdam, 1998, Hilversum: Uitgeverij Verloren, 1998.

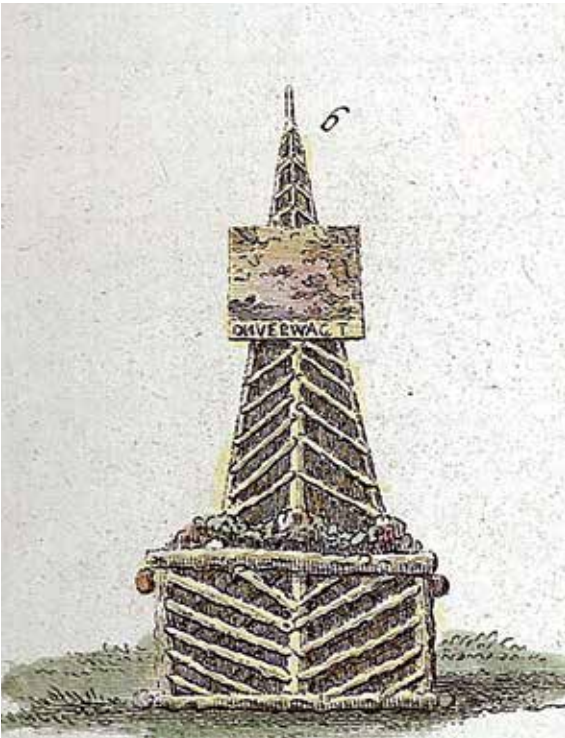

Boven:
D.J.T. Kerkhoff, De
salon bij de beek op het
landgoed Beekhuizen
(1814). Gelders Archief,
beeldbank nr. 1555-1.

Rechtsonder:
G. van Laar, *Magazijn
van Tuin-sieraaden*
(Amsterdam 1802-1809),
plaat XXIX. Voorbeeld
van een tekstbord bij een
brug.

Rechts:
G. van Laar, *Magazijn
van Tuin-sieraaden*
(Amsterdam 1802-1809),
plaat VI. Zinnebeeld met
een door een pijl door-
boorde vogel en de tekst
“Onverwacht”.

Literaire emoties in tuin en park

De parken in vroege landschapsstijl waren bij uitstek bedoeld om aan de hand van verschillende taferelen en scènes steeds wisselende gemoedstoestanden op te roepen bij de wandelaar. Verrassende uitzichten, de afwisseling van donker en licht of een pad door een naaldbosje “om het eenzaamseheinende te vermeerderen”.

Tekst: Ronald van Immerseel

Tot het oproepen van gewenste emoties werden literaire middelen zoals zinnebeelden en citaten en gedichten op tekstborden niet geschuwd. Gijsbert van Laar bespeelde dit emotie-orgel graag in zijn voorbeeldenboek het *Magazijn van Tuin-sieraaden* (1802-1809). Wat te denken van een bord langs een pad dat naar een vijver voert met de afbeelding van vogels die over een zee vliegen met de tekst “Wij hebben hier geene blijvende plaats”? Een andere suggestie van hem is de aanleg van “eene zeer sombere plaats” met een grafnaald en de afbeelding van een vogel getroffen door een pijl “met het enkele woord Onverwacht daar onder; op de binnenzijde van het plankje boven den ingang, staat een Doodshoofd, waaronder: Dit is de plaats der rust”.

Gemoedsgesteldheden

Gelukkig kon het allemaal ook lichtvoetiger en minder zwaar op de hand. J.W.F. baron van Spaen van Biljoen plaatste rond 1800 in de aanleg van Biljoen en Beekhuizen vele borden met teksten van klassieke (o.a. Horatius en Vergilius) en ‘moderne’ schrijvers (Racine, abbé Delille, Poot). Van Spaen had het idee voor dergelijke tekstborden opgedaan tijdens buitenlandse reizen. De teksten waren “tot vermeerdering van het genot der wandelaars” beschrijvingen van verschillende gemoedsgesteldheden en stemmingen, die door dit landschap opgewekt konden worden of daar bij pasten als onderwerp. Zo stond in de “salon” op Beekhuizen het gedicht van predikant en dichter D. van der Loo (1775-1853)

*“Verrukking grijpt ons aan, waar wij aanschouwend treden.
Hier bood natuur der kunst, de kunst natuur de hand.
't Is al bekoorlyk schoon. Hier, broeders! Is het Eden,
Van 't heerlyk Gelderland”.*

Landgoed Olterterp

Een laat voorbeeld van tekstborden vinden we op landgoed Olterterp. Franc L.R. Berkhout schreef in 1906 in het *Rotterdamsch Nieuwsblad* over dit landgoed: “En al mag men nu het leven genieten met volle teugen, zoo weinig mogelijk denken aan je nietigheid bij al het groots van de natuur, borden met ernstige waarschuwingen en vermaningen herinneren er den mensch op deze plaats wel aan”. Voor de kluizenaarshut nodigde een tekstbord uit tot bezoek:

*“Tree binnen wereldling, zet in mijn kluis u neder,
Peins daar in d'eenzaamheid op 's werlds wisselend lot,
En roept u plicht en post voorts in die wereld weder
Voer dan het denkbeeld mee: ook daar verzelt mij God.”*

Eenmaal in de kluizenaarshut was een tweede bord met de woorden:

*“Denk, denk, o mensch hoe kort van duur, hoe zwak, hoe broos gij zijt....
Dees' stille hut is aan dat somber denkbeeld toegewijd.”*

Wie de kluizenaarshut verliet las boven de deur:

*“Ga Wereldlingen heen
Voor u is hier geen rust gelegen
De kluiz'naar blijft alleen
En schenkt u zijnen zegen.”*

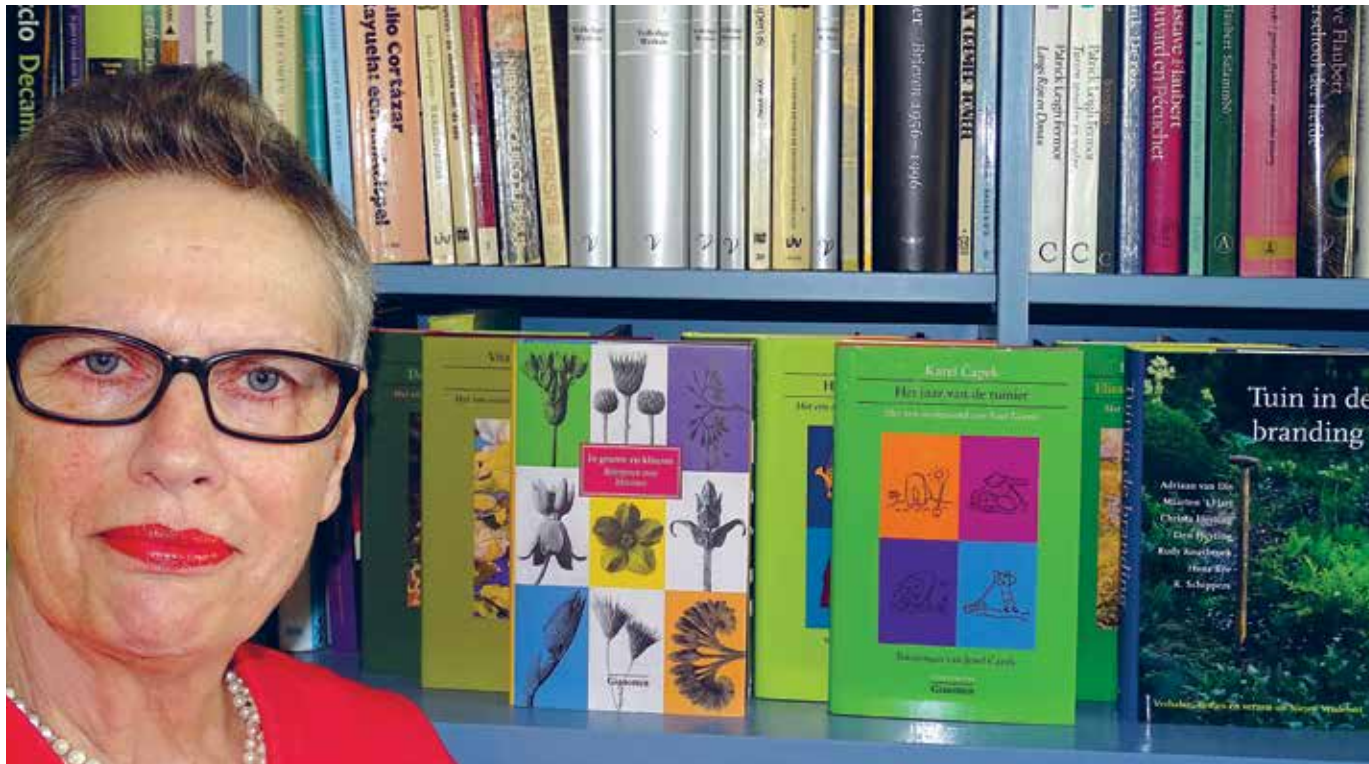
Vandalisme

Ook van andere buitenplaatsen is bekend dat dergelijke bordjes met gedichten de aanleg sierden. Maar vandalisme is van alle tijden en helaas zal het deze bordjes net zo zijn vergaan als die op Biljoen en Beekhuizen; “daar de bordjes, welke deze opschriften bevatteden, telkens vernield en afgerukt bevonden werden”. In arren moede besloot Van Spaen om de teksten dan maar als boek neer te leggen op diverse plaatsen in de aanleg. Maar ook dit mislukte “door de aanstotelijke en onbetaamelijke aantekeningen, welke men dikwijls in hetzelfde verspreid vond, te midden van vele schoone dichtstukjes, waar mede deze en gene wandelaar, in verrukking over hetgene hij aanschouwde, hetzelfde had verrijkt”.

Literatuur:
P. Nijhoff, *Geldersch
Arkadia of wandeling over
Biljoen en Beekhuizen*,
Arnhem 1820.

U.M. Mehtens en
H.M.J. Tromp, *De aanleg
van Biljoen en Beekhuizen
in de tijd van J.F.W. baron
van Spaen van Biljoen*,
Zeist 1984.

G. van Laar, *Magazijn
van Tuin-sieraaden*,
Amsterdam 1802-1809.

REINTJE GIANOTTEN:

TUININSPIRATIE VOOR BOEKEN

Tekst en fotografie:
Julia Voskuil

Ze is goed thuis in de literaire wereld en rommelt graag in haar volkstuin. “Dat kan ik niet missen”, zegt Reintje Gianotten, “maar ik was ook altijd een leesmeisje.” Na haar studie Nederlands bleef ze in Amsterdam en kwam terecht in de boekenbranche. Ze woont met haar man al 35 jaar in de Churchillaan. Aan de voet van de grote iep voor het huis bloeien afrikaantjes en goudsbloemen. “Die heb ik zelf opgekweekt en daar geplant. Dagelijks loop ik ze langs om dode bloemen weg te halen. Met droog weer geef ik ze ‘even’ water”, een understatement als je tweehoog woont. Het bloed kruipt waar het niet gaan kan.

“Laten we afspreken bij Feduzzi in de Scheldestraat”, had ze geopperd. En zo zaten we op een bloedhete septemberochtend in een rustig hoekje bij elkaar, terwijl de stad zinderde als was het Toscane. Toepasselijk bij de lekkernijen die daar over de toonbank gaan. “De liefde voor tuinieren heb ik van mijn moeder. Met tien kinderen en een kleine stadstuin waren de mogelijkheden beperkt, maar samen gingen we de tuin in. We zaaiden afrikaantjes in margarinekuipjes en genoten van de bloeiende plantjes. Dat was de kiem voor mijn liefde voor planten en tuinen. Maar mijn tweede liefde was lezen en zodoende ging ik Nederlands studeren.” Ze werkt voor het Nederlands Letterenfonds, is docent aan het Amsterdam Fashion Institute aan de Hogeschool van Amsterdam, bestuurslid bij de Stichting Schrijvers School Samenwerking, De Schrijversvakschool én de Clusiusstichting.

Gianotten tuinliteratuur

In de periode 2003 - 2009 gaf ze als onafhankelijk uitgever tuinliteratuur uit, gebonden in linnen band, met stofomslag. Over *Tuin in de Branding* ging het in een eerder Tuinjournaal (juni 2009) en dat speelde op haar volkstuinpark Nieuw Vredelust.

Bekende schrijvers onder wie Adriaan van Dis, Maarten 't Hart, K. Schippers en Rudy Kousbroek geven op humoristische wijze hun visie op het reilen en zeilen op het volkstuinpark, al hadden de meesten niets met tuinieren. “Het was een succesvolle titel, die werd herdrukt, ook als paperback. Voor de eerste titel, *In geuren en kleuren*, had ik voor 40 auteurs een bloem bedacht om over te schrijven. De geranium (*Pelargonium*) durfde ik eigenlijk aan niemand voor te leggen, maar Adriaan van Dis wilde juist en alleen die! Hij heeft een prachtige tuin in Gelderland, waar ik graag kom om in de aarde te wroeten.

Voor schrijvers zoals Maarten 't Hart en Sarah Hart (*Buitenlust*, uitg. Terra) is tuinieren een grote bron van inspiratie. Dat geldt zeker voor Karel Capek met *Het jaar van de tuinier* (met voorwoord van Paul Geerts (ook hij heeft een mooie tuin, onder Brussel). Het is een humoristisch boek van deze Tsjechische schrijver, met tekeningen van zijn broer Jozef. Beiden waren fervente tuiniers, de eerste druk dateert uit Praag 1929.”

Internationaal

“Als uitgever vond ik dat tuinliteratuur verzorgde uitgaven verdiende, maar daardoor werden het dure boeken. Met het beperkte taalgebied en de

kleine markt, was het na acht titels niet realistisch door te gaan.” Ze laat een prachtige weekkalender zien met tuin- en bloemenfoto's van Marion Nickig en citaten van internationaal bekende auteurs, uitgegeven door Verlag Schöffling & Co in Frankfurt. Dat fonds heeft grote gelijkenis met dat van Gianotten: mooie tuinliteratuur, ook in vertaling.

“Het Duitse taalgebied is vele malen groter en daardoor kun je zulke uitgaven met meer succes uitbrengen.” ‘Der literarische Gartenkalender’ heeft citaten van internationaal bekende auteurs. Reintje kent het uitgeversechtpaar goed, want voor het Nederlands Letterenfonds werkte ze voornamelijk voor het Duitse taalgebied. Op de Frankfurter Buchmesse 2016 (19-23 oktober) waren Nederland en Vlaanderen eregast.

“We hebben ruim 70 Nederlandstalige auteurs kunnen meenemen van wie recent boeken op de Duitse markt verschenen. Maarten 't Hart - niet eens op de Messe - is er overigens razend populair met zijn boeken, ook met *Die grüne Hölle*; ‘de groene overmacht’.”

De website giasm.com is online met een titeloverzicht, vaak nog tweedehands te bemachtigen (bijvoorbeeld via www.mooiboek.nu en www.boekwinkeltjes.nl).

www.giasm.com

www.sss.nl

www.schrijversvakschool.nl

www.letterenfonds.nl

www.clusiusstichting.nl

Boven: Der literarische Gartenkalender met foto's van Marion Nickig en citaten van bekende auteurs.

Links: Reintje bij *Tagetes patula* voor haar huis; de plant die de basis vormde voor haar liefde voor planten en tuinen.

Feit en fictie in Kolham: hoe tuinbeschrijvingen ons beeld kunnen bepalen

Vele tuinontwerpers willen mij doen geloven dat ze ‘beleving’ kunnen ontwerpen. Ik heb daar mijn vraagtekens bij. Beleving is voorbehouden aan de ‘belever’. Na een bezoek aan de tuin van Alie Stoffers in Kolham weet ik het zeker: beleving is subjectief. En de beschrijving van een tuin roept niet bij iedereen hetzelfde op.

Tekst en fotografie: Martin Knol

Wanneer je je een beeld wilt vormen van een tuin op basis van een beschrijving, is het raadzaam om deze niet direct te gaan bezichtigen. Bij het lezen van een roman neem je niet eens het risico om het verhaal in het echt te aanschouwen, je eigen verbeeldingskracht geeft zoveel ‘beleving’ dat je er voldoende van kunt genieten. Bij een tuin is het een valkuil om te snel een waardeoordeel te vellen, wanneer je die in het echt gaat bekijken. Terwijl het veel leuker kan zijn om in het verhaal te blijven.

Romantiek ten top

Het verhaal over de tuin van Alie Stoffers in de Open Tuinen Gids van de NTs (tuin nr. 7) beschrijft een tuin verdeeld in tuinkamers rond een wit huisje, beukenhagen, zichtassen, een moestuin met fruit, smaakvolle borders en een veranda met prachtig uitzicht. Ik ben getriggerd om een bezoeksafpraak te maken.

Toch maar even de website van tuinontwerpbureau De Tuinerie geraadpleegd, het bedrijf van de tuineigenaar. Deze beschrijft de inspiratie die ten grondslag lag aan de tuin en de roeping van Alie, de ontwerpster. In mijn droom zie ik alle onderdelen uit de cottagestijl voorbij komen, romantiek ten top. Bij een bezoek blijkt de tuin niet zo groot en de afzonderlijk beschreven

onderdelen ook niet. Toch kloppen de woorden van de eigenaresse wel.

Na de eerste teleurstelling over de afmetingen, blijkt toch hoe ingenieus de moestuin is ingericht; met bladgroenten en bloeiende planten ertussen. Een voorbeeld van optimaal ruimtegebruik. De borders bloeien vanaf februari tot november, door slimme toepassing van voorjaarsbloembollen, eenjarigen, vaste planten, zomerbloembollen en wat late grassen. Het ontwerp van deze tuin laat zien dat de ontwerpster geen aanhangster is van het minimalisme, zij wil alles en dat toch in harmonie. Na de verwondering volgt de waardering voor het ‘inclusieve’ denken. Maar iemand met een rijke fantasie kent weinig grenzen, dus kocht Alie Stoffers er een naastgelegen kavel bij om nog meer romantische dromen te kunnen vormgeven. Volgend jaar laat ik mij weer verleiden.

Je kunt intens genieten van andermans tuin; maar het ‘verhaal’ kan ook prachtig zijn. De Tuinerie is een goed voorbeeld van een tuin waar werkelijkheid en fictie de strijd met elkaar zijn aangegaan.

De Tuinerie, Vrouwenlaan voor 12, 9615 TB Kolham. Voor openingstijden zie de Open Tuinen Gids 2016 of de website: www.de-tuinerie.nl.

Inspirerende tuinier-schrijvers verzameld

De Amerikaanse tuinarchitect en schrijfster Elizabeth Barlow Rogers (1936) gaf in 2011 het boekje *Writing the Garden* uit. Hierin heeft zij ruim veertig schrijvende tuinbezitters opgenomen. Dit in logische en ook leuke categorieën ‘in the garden’: naast ‘woman’ en ‘nurserymen’, bijvoorbeeld ook ‘rhapsodists’, ‘travelers’ en ‘philosophers in the garden.’ Het boek ontstond aan de hand van de gelijknamige tentoonstelling in de New York Society Library (gesticht 1754), over haar collectie zeldzame boeken door tuinier-schrijvers.

Tekst: Korneel Aschman

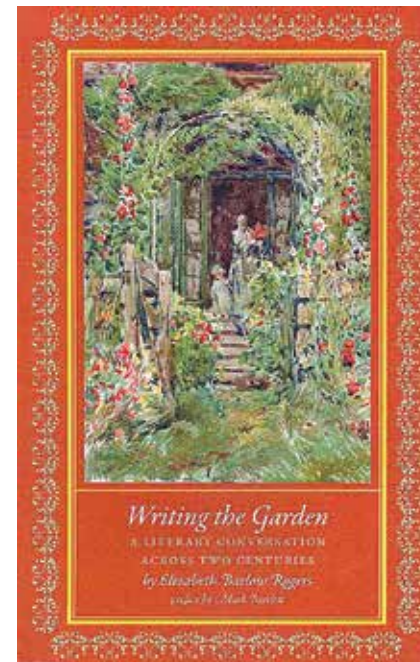
Love affair

De schrijverkeuze is, zoals Elizabeth in haar inleiding zegt, gemaakt rond boeken door en voor tuinliefhebbers. Maar dan wel schrijvers met zo’n literair niveau, dat ook niet-tuiniers ervan zullen genieten. Bekende en onbekende tuiniers komen aan het woord, zoals Jane Loudon, William Robinson, Elisabeth von Arnim en Allen Lacy. De gekozen schrijvers tonen “a love affair between the gardener and the garden”. Zij worden per persoon in korte alinea’s beschreven en komen zelf aan het woord. Tussen de teksten door is het boek fraai en toepasselijk geïllustreerd met historische afbeeldingen van de schrijverstuinen en van de planten.

Het is zo’n heerlijk, typisch boekje voor momenten dat het te koud of te warm is om zelf te tuinieren. Je leest over de wederwaardigheden van tuiniers uit de afgelopen twee eeuwen met hun tuin. De manier waarop de diverse tuinier-schrijvers je worden voorgesteld, maakt dat je hun boeken wilt lezen en dat je met een glimlach weer wat meer van je eigen tuin houdt.

Elizabeth Barlow Rogers, *Writing the Garden: A Literary Conversation Across Two Centuries*, 2011. ISBN 978-1-56792-440-4

Elizabeth Rogers is de oprichter van de Foundation for Landscape Studies en de redder van het Central Park in New York. Dankzij haar is dit park tegenwoordig het kroonjuweel van de stad.

Toen ik een tuinenreis organiseerde naar Zuid-Oost Engeland had één medereiziger zich op bijzondere wijze voorbereid op zijn reis. Terwijl de meeste reizigers zich hadden ingelezen in informatie over de tuinen, had deze man vooral romans gelezen die een connectie hadden met de te bezoeken tuinen, waaronder Sissinghurst Castle Garden en de tuin bij Monk's House. De tuinen van respectievelijk Vita Sackville-West (1892-1962) en Virginia Woolf (1882-1941), beroemde schrijfsters-tuiniers.

Van Sissinghurst naar Monk's House: tuinen van beroemde schrijfsters

Tekst: Martin Knol Fotografie: Paul Smeets en Martin Knol

Zo had hij bijvoorbeeld *Ezeltje West* gelezen, hierin staan alle brieven afgedrukt die Virginia aan haar vriendin en minnares Vita Sackville-West had verstuurd. En *Orlando*, een van de romans van Virginia Woolf, ook wel "de langste en meest charmante liefdesbrief in de literatuur" genoemd. Zo kun je over haar schouder meekijken met de relatie tussen beide vrouwen. Op deze manier voorbereid kijk je op een andere manier naar hun voormalige tuinen.

Band

Zowel Vita als Virginia had een interessant leven. Virginia was getrouwd met Leonard Woolf, voormalig ambtenaar en uitgever. Vita was getrouwd met Harold Nicolson, diplomaat en parlamentslid. De vrouwen tuinierden allebei op hoog niveau en ze schreven allebei, dat schept een band. De boeken die Vita schreef over tuinieren behoren tot de beste boeken ooit over dit onderwerp; voor Virginia Woolf was tuinieren de beste manier om zich te ontspannen.

Vita Sackville-West trouwde en kreeg twee zoons, maar zij bleef zich gedurende haar gehele leven meer aangetrokken voelen tot vrouwen. Van haar is bekend dat zij verschillende amoureuze relaties met vrouwen had. Van Harold is bekend dat hij ook relaties met andere mannen had. Toch hield hun huwelijk stand. Het levensverhaal van Virginia Woolf beschrijft ook een minder florissant leven, in haar jeugd waren zij en haar zus seksueel misbruikt en tijdens haar huwelijk was ze soms labiel en fysiek zwak. Uiteindelijk pleegt ze zelfmoord in 1941.

Vragen

Als je door de prachtige tuinen van Sissinghurst wandelt en je komt in de toren langs de stoel waar zowel Virginia als Vita heeft zitten schrijven, gaan er allerlei vragen door je hoofd. Hoe was die periode tussen beide oorlogen? Was het echt elitair om als Londense intellectuelen een landgoed te ontginnen, of was het gewoon hard werken?

Er is nu een prachtig boek uitgegeven met de titel: *Virginia Woolf's garden: The Story of the Garden at Monk's House* dat laat zien dat Virginia daar een prachtige romantische tuin heeft gemaakt. Wellicht geïnspireerd door Vita.

Ook de tuin van Monk's House van Leonard en Virginia Woolf in Rodmell bij Brighton is te bezoeken. Leonard heeft hier tot aan zijn dood in 1969 gewoond. Net als bij Sissinghurst voert de National Trust nu het beheer.

Voor meer informatie over de tuinen van Sissinghurst en Monk's House:

<https://www.nationaltrust.org.uk/monks-house>

<https://www.nationaltrust.org.uk/sissinghurst-castle-garden>

Met de klok mee:
Vita's werkkamer
bevond zich in de
toren.

De huisbibliotheek van
Sissinghurst.

Border gezien vanuit
de bibliotheek.

Vanuit de White
Garden.

Zicht op de toren
vanuit de Cottage
Garden.

De Slauerhofftuin te Leeuwarden

Sinds 6 juni 2016 heeft de Nederlandse dichter en schrijver Jan Jacob Slauerhoff (1898-1936) een eigen tuin. De Slauerhofftuin ligt aan de Nieuwstad 57-59, achter boekhandel Van der Velde in zijn geboorteplaats Leeuwarden.

Tekst: Ronald van Immerseel Fotografie: Ad Peek

De tuin is door toeval ontstaan volgens initiatiefnemer en directeur van de boekhandel Ad Peek. In het geboortehuis van Slauerhoff bevond zich tot voor kort een meubelzaak. Toen deze failliet ging, maakte Peek zich zorgen over de toekomst van het borstbeeld van Slauerhoff in deze winkel. De gemeente, eigenaar van het borstbeeld, vroeg Peek vervolgens of hij een bestemming wist voor het beeld. Hierna was het idee van de Slauerhofftuin snel geboren.

Vlieland
Veel op met tuinen had Slauerhoff zelf overigens niet, met Vlieland des te meer. Slauerhoff leerde Vlieland al op jonge leeftijd kennen. Zijn ouders stuurden hun astmatische zoon geregeld naar Vlieland om aan te sterken. Hier verbleef hij dan bij zijn moeders familie; de Pronkers - een geslacht van loodsen en scheepslui. Tijdens zijn studie keerde hij regelmatig terug naar Vlieland. Later in zijn leven nam hij tussen twee reizen als scheepsarts soms de praktijk waar van de Vlielandse huisarts Van Terwisga. Vlieland was vermoedelijk de enige locatie waar de dichter-zeeman zich thuis heeft gevoeld. In zijn gedichten

zijn het dan ook vooral Vlieland, de zee en de verre landen die hem trekken, zoals in het gedicht ‘Oud’:

*Verwaaide heesters in een leegen tuin.
Klimroozen in de luwte van den muur.
Wat zonnebloemen, spruitend tusschen ‘puin
Der vorige winter ingestorte schuur.
Het vage pad door hei naar ‘t lage duin
Vanwaar ik ‘s middags op den einder tuur.*

Bron: J.J. Slauerhoff, *Verzamelde gedichten. Deel 2*, Den Haag, 2^e druk 1947.

Strandvondsten

De Slauerhofftuin kent geen verwaaide heesters en geen ingestorte schuur. Een overdekt en een open podium in de tuin zijn versierd met meerpalen op de hoeken. Beeldend kunstenaar Hein de Graaf, buurman van de boekhandel, heeft voor de tuin een aantal kunstwerken gemaakt in de vorm van collages van strandvondsten die op prints de muren sieren. De meerpalen en kunstwerken moeten de sfeer van Slauerhoffs geliefde Vlieland naar de tuin brengen. De tuin biedt gastvrij plaats aan het borstbeeld, literaire en andere evenementen zoals de jaarlijkse Pieter Jellesprijs, maar er is ook gelegenheid om een kop koffie te drinken of gewoon een boek te lezen. De tuin is nog volop in ontwikkeling. Zo is een serre als slechtweervoorziening in de maak en wie weet is er nog plaats voor een klimroos “in de luwte van een muur” of een zonnebloem “spruitend tusschen ‘puin”.

Schaduwrijk lommer langs een meanderende beek

Buitenplaats Berbice in Voorschoten is in 1802 aangekocht door Johan Petrus Pompe van Meerdervoort. In 1803 betaalde hij J.D. Zocher sr. voor het ontwerp en aanleg van het park in landschapsstijl. De bestaande geometrische aanleg ging daarbij op de schop en werd naar de nieuwe smaak ingeplant, mogelijk met behoud van inpasbare oude bomen. Johan Petrus en zijn gezin kregen op Berbice veel logees, zoals in 1809 zijn achterneef Alexander Allard de la Court (1784-1839).

Tekst: Korneel Aschman Fotografie Maartje Bos, Stichting In Arcadië

In 1832 beschreef Alexander zijn herinneringen aan Berbice in een brief aan zijn nichtje in de vorm van een hofdicht.

Grote belevingswaarde

Hij zag het park in 1809, dus zes jaar na de aanleg. Met name rond de vijver was het park sterk veranderd en zal de beplanting een transparant en licht karakter hebben gehad. Op diverse plekken waren heuveltjes aangelegd, die afliepen naar de oever en beplant werden met heestergroepen en bomen. Nieuwe wandellaantjes met (jonge) eiken maakten rondwandelingen mogelijk. Kennelijk had de kracht van de Zocher-architectuur al kort na aanleg echter een grote belevingswaarde: uit het Franse gedicht spreekt, in goede hofdicht-traditie, de sfeer van een oud en groots park. Tweehonderd jaar later kun je je als tegenwoordige bezoeker moeiteloos in het gedicht verplaatsen. Enkele strofen zijn:

“(…)

Door de salon en een grote hal ziet men in de verte een weidse horizon. Het gevarieerde groen van olm, eik, klimop, plataan en pijnboom laat in de verte door de velden en de weilanden een in toom gehouden gewelf zien, natuurlijk en tegelijk kunstmatig, recht maar toch niet aangelegd.

Een altijd frisse beek meandert vrijelijk in haar brede bedding, weerspiegelt het daglicht, laat ons zo nu en dan kiezelstenen in het zand ontdekken en doet ons moeiteloos omlopen als ze door bosschages snijdt.

Een dicht lommer dat een andere schaduwrijke plek vormt, bedekt een urn en weerkaatst in een spiegel helderder dan die waarin een schone vrouw weerspiegelt als zij haar toilet maakt. Zoals zo eens Narcissus zichzelf veroverde! (…)

Het beekje dat door deze charmante vallei stroomt, mondt uit in een vijver bij een rijk versierd theehuis, waarvan de koepel met haar uitbundige architectuur prachtig contrasteert met het water, de weiden en het groen.”

Het complete hofdicht is in deze Nederlandse vertaling opgenomen in het boek *Begeerlijk Berbice*, hoofdstuk ‘Poëzie in het park’ door M.J. Kooper-Mosterd. Het originele hofdicht bevindt zich in Regionaal Archief Leiden, archief Pompe van Meerdervoort, 0219, inv.nr. 10.

Achtertuin eind september.

Rehmannia in juni.

Kleine tuin, groot plezier

Groen is gezond en open tuin houden is leuk. Kennis en enthousiasme delen, daar word je blij van. Voor het schrijven van tuinboeken en artikelen betekent mijn tuin – hoe klein ook – inspiratie. In alle seizoenen is er van alles te beleven en te fotograferen. Hartje winter verrast de bloei van geurende *Sarcococca* en *Edgeworthia*. Het voorjaar brengt pril groen van varens, kleur van bollen, *Helleborus* en *Camassia*. Tuinvogels vliegen af en aan en op een warme zomerdag kun je bij de vijver zomaar een libel zien uitsluipen. Tot slot zorgt de amberboom (*Liquidambar*) voor een vlammeende apotheose. Genieten!

In 1989 kwam ik in de nieuwbouwwijk Goverwelle (Gouda) wonen. De tuin was eerder ingericht dan de woning. Hoveniersbedrijf Jaarsveld (Capelle aan den IJssel) maakte er een paradijsje van, met een kleine vijver. De kikkers kwaakten er vrolijk op los en een bioloog ontdekte zelfs een rugstreeppad. Na drie maanden zag het er al zo fleurig uit, dat Libelle er een tuinreportage aan weidde. In die tijd legden bewoners nog groene tuinen aan, liefst met vijvertje. Ook de tuinafscheidingen bestonden uit levend groen, vaak een gemeenschappelijke haag. Dat bleek niet zo'n goed idee, toen zich na verloop van tijd nieuwe eigenaren aandienden. Daarmee deed de droefheid van schuttingen en steentuinen zijn intrede. Mijn tuin was na tien jaar toe aan herinrichting en het moest groener dan groen worden!

Duurzame inrichting

Als de tuin flink op de schop gaat, is een wensenlijstje handig. Bovenaan stond: een-

heid in materiaalgebruik in voor- en achtertuin. Ook moest de inrichting duurzaam worden, een goed ontwerp dat twintig à dertig jaar meegaat. Met tuinarchitect Jaap Poortvliet heb ik intensief overlegd over de inrichting en het materiaal. Dat lijkt overdreven, maar bij een kleine tuin luistert het nauw om de ruimte optimaal te benutten en maximaal ruimtelijk effect te bereiken. Een tuin kortom met een heldere lijnvoering en mede daardoor een lange houdbaarheid. Een verzorgde entree vind ik belangrijk als 'welkom', dat maakt een deurmat of bordje met die tekst overbodig. Ik wilde geen natuursteen, maar eigentijds materiaal, aansluitend op de gele baksteen van de gevel. Het werd een betonnen, gele siertegel in de maat (40 x 40 cm), passend bij de functies (bordes voordeur, terras achter) en de afmetingen van de buitenruimte als geheel. De combinatie met halfverharding in een bijpassende tint geeft rust. En zo werd de voortuin een groene enclave met taxushagen, een transparante

Achtertuin eind september.

Rechts: *Polystichum braunii* in mei.

boom (*Gleditsia triacanthos* 'Sunburst') en een purper bloeiende Judasboom (*Cercis siliquastrum*) boven het raam. Omdat de veengrond met zandpakket zakt en inklinkt, werd in 2015 de voortuin opgehaald.

Zien groeien doet groeien

Jaap adviseerde een relatief grote vijver, passend bij de bronzen aalscholver die ik had gekocht van Ineke van Dijk. Dit kunstwerk werd het uitgangspunt voor de inrichting van de achtertuin. Ook voor de beplanting koos ik voor 'duurzaam', wintergroene varens en *Helleborus*. "Varens gaan een leven lang mee", zei Hans Kramer en hij heeft gelijk. Daarbij is groen in tal van tinten zeker niet saai. Een kleine tuin en schaduw worden vaak gezien als 'moeilijk', maar er zijn mogelijkheden te over. Als je maar goed voorbereid te werk gaat. Overleg met een ontwerper of tuinarchitect is goud waard, evenals de hulp van een deskundig hovenier voor de aanleg. Veel burens hebben geïnvesteerd in een uitbouw, ik koos voor een heerlijke tuin. Met laurier, sterjasmijn, *Rosa* 'Mutabilis' en *Albizzia* vier ik de zomer in Toscaanse sfeer. Het onderhoud is beperkt en kan op termijn aan een hovenier worden uitbesteed. Hagen snoeien en af en toe de boomverzorging, klaar is kees. Druiven oogsten, tomaten en kruiden in potten kweken kun je tot op hoge leeftijd zelf doen. *Zien groeien doet groeien* was het motto van mijn tuinbouwopleiding ('Huis te Lande'). Daar hoeft je geen grote tuin voor te hebben. Kleine tuin, groot plezier.

Rosa 'Gravin Michel d'Ursel'.

Toscaanse sfeer.

Julia Voskuil is zelfstandig journalist en auteur van boeken over tuinieren, tuincultuur en planten. Zie: www.juliavoskuil.nl.

Haar tuin, een inspiratie voor mensen met een kleine tuin, is open op afspraak via 0653 626 748 of via e-mail: info@juliavoskuil.nl.

Snuifmolenerf 37,
2807 DR Gouda, Tuin nr.232 in
de Open Tuinen Gids 2016.

Overzichtsbeeld plangebied.
Bron: Google Earth

Landgoederen op de helling

Tekst: Hanny van der Heide
Fotografie: Carla Schutte

In 2012 verscheen (eveneens) onder de titel 'Landgoederen op de helling' een artikel van Rob Aben in het Tuinjournaal waarbij zorg werd geuit over het eens zo trotse cluster van landgoederen en buitenplaatsen op de stuwwal: Hartenstein, Pietersberg, Hemelse Berg en Laag Oorspong te Oosterbeek (Gelderland).

Onder meer door bouw(ambities) van eigenaren en bosbeheer dreigen de karakteristieke waarden van dit gebied te vervagen. De destijds opgerichte Initiatiefgroep Visie voor Landgoederen heeft zich

met succes ingezet voor een beschrijving van de waarden van de landgoederen en buitenplaatsen (1). Van belang om te komen tot een integrale visie en het maken van keuzes voor herstel en ontwikkeling

Adopteer een landgoed. Fotografie: Peter van Bolhuis, bewerking Rob Aben

Pergola in de bossen van de Hemelse Berg. Fotografie: Albert Bos

van het gebied. De Monumentencommissie is al jaren betrokken bij dit initiatief.

Gemeenschappelijke visie

Sinds 2015 is er - mede vanuit leden van de initiatiefgroep - een nieuw initiatief. Drie organisaties, Vereniging Vrienden van Park Hartenstein, Dorpsplatform Oosterbeek en Stichting Ruimte Denken, zijn overeengekomen om samen met in en om het gebied woonachtige burgers, eigenaren, pachters, bedrijven en maatschappelijke organisaties een gebiedsontwikkelingsplan op te stellen voor Hartenstein, Laag Oorspong, Hemelse Berg en Pietersberg. Plus, en dit in samenwerking met de gemeente, oplossingen te bedenken voor de locatie van de voormalige Pieter Reijenga Mavo aan de Talsmalaan (2). Op deze plek aan de rand van Hartenstein wilde de gemeente aanvankelijk luxe appartementen bouwen.

Door de onderlinge landschappelijke samenhang en geschiedenis van deze voormalige landgoederen moet het gehele gebied als één geheel worden gezien waarvoor een integrale visie zou moeten worden ontwikkeld om te kijken waar in de toekomst bijvoorbeeld mogelijke bebouwing, renovatie en herstel aan de orde zijn.

Open planproces

De gedachte aan een open planproces past ook bij de nieuwe bestuursvisie van de gemeente Renkum, waarin de overheid burgers faciliteert bij het vormgeven van onder meer de eigen omgeving.

De drie voor het organiseren daarvan verantwoordelijke partijen zullen volgens een participatief open planproces met belanghebbenden: 1. in opdracht van de gemeente een stedenbouwkundige visie (met meerdere varianten) opstellen voor de locatie van het oude schoolgebouw aan de Talsmalaan. Kenmerk van de aanpak: zorg dragen voor een breed maatschappelijk draagvlak én een integrale benadering; (kijkend naar het gehele gebied van de vier landgoederen op de helling); 2. een gebiedsvisie (met keuzevarianten) voor de vier landgoederen ontwikkelen die in 2017 zal worden opgenomen in de gemeentelijke landgoederenvisie.

De bedoeling van dit open participatief planproces is te komen tot een ruimtelijk ontwikkelingsplan voor het gebied, waarbij alle belanghebbenden vanaf het allereerste begin betrokken zijn, zodat er een breed maatschappelijk draagvlak ontstaat. Een voorwaarde om een kwalitatief goed plan te ontwikkelen, aldus Frans Welsch, één van de initiatiefnemers van het open

participatief planproces, tevens voorzitter van de Vrienden van Park Hartenstein en lid van de Initiatiefgroep Visie voor Landgoederen.

Vijf scenario's

Tijdens de startfase zijn met ongeveer dertig belanghebbenden interviews gehouden om te komen tot ideeënvorming. Professionele leden van het ontwerpatelier o.l.v. projectleider Ella Derksen, hebben de suggesties vertaald naar vijf planscenario's. Hieruit wordt - samen met belanghebbenden - een keuze gemaakt die wordt uitgewerkt in een gebiedsvisie (met keuzevarianten) die in mei 2017 zal worden opgenomen in de gemeentelijke landgoederenvisie. Eén ding staat al vast: op dezelfde weg doorgaan is voor geen der belanghebbenden een optie. Het zal uiteindelijk aan de gemeenteraad zijn om een besluit te nemen over de resultaten van het planproces.

De Rijksdienst Cultureel Erfgoed en de Provincie hebben zich positief geuit en zijn betrokken bij dit bijzondere burgerinitiatief. Ook de Monumentencommissie juicht dit soort initiatieven toe, waarbij in samenwerking met belanghebbenden en gemeente in een vroeg stadium een toekomstvisie wordt ontwikkeld voor behoud van de landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Alleen op deze wijze kan worden gezorgd voor een breed maatschappelijk draagvlak voor ruimtelijke ontwikkelingen.

(1) *Renkumse Landgoederen en Buitenplaatsen Wetenschapswinkel WUR januari 2015.*

(2) *www.landgoederenopdehelling.nl.*

Openbare presentatie van een waardenstellend rapport van Wageningen University & Research over het gebied. Fotografie: Rob Aben

Vijver op de Hemelse Berg.

Tekst: Carla Schutte
Fotografie: Julia Voskuil

NTs-EXCURSIE NAAR ROTTERDAM OP 27 augustus 2016: URBAN GARDENING

Hoe groen kan een stad worden? Tijdens de excursie in Rotterdam werden verrassende voorbeelden van 'Urban Gardening' bezocht.

De door bewoners beheerde 'Bajonettuin' ligt verscholen binnen een huizenblok. Achtertuinen zijn er samengevoegd tot één grote moes- en bloementuin. Talloze activiteiten vinden plaats in de tuin en het bijbehorende theehuis.

In haar visie 'De Verbonden Stad' heeft de gemeente Rotterdam de ambitie om de rivier te integreren in het stedelijk leven. Nu de havenactiviteiten verlegd zijn richting Maasvlakte worden oude kades en havens heringericht. De Boompjeskade en het Leuvehoofd bij de Erasmusbrug zijn daar een voorbeeld van. De kade is omgetoverd tot een groene wandelpromenade met ligweiden en een beplanting die ontworpen is door Piet Oudolf.

In Stadsboerderij 'Uit je Eigen Stad' wordt gemoestuinierd en wordt de oogst in het bijbehorende restaurant bereid. Aan lange houten tafels op het terras krijgen wij een heerlijke lunch geserveerd. Om het vak van tuinder te leren bestaat voor Rotterdammers de mogelijkheid om voor één of twee jaar een van de veertig moestuintjes te huren inclusief een verplichte cursus 'moestuinieren'. Na de lunchpauze lopen wij naar de Voedseltuin

op een braakliggend terrein in de gedempte Keilehaven. Groenten en fruit worden er duurzaam geteeld met de permacultuur. De oogst gaat naar de voedselbank en een maal per week wordt gekookt voor de daklozenopvang.

Op het dak van een lange winkelgalerij op een voormalig rangeerterrein in Delfshaven is het dakpark 'Vierhavensstrip' aangelegd, ontworpen door Buro Sant en Co. De ruimte tussen de winkelgalerij en de dijk is opgevuld met aarde zodat een park van zo'n 1200 meter lang en 85 meter breed is ontstaan. Het is een levendige plek waar van alles te doen is. Er is een buurthuis, een plek om te barbecuën, een speeltuin, waterpartijen en een prachtige mediterrane tuin. Door de Stichting Dakpark Rotterdam worden allerlei activiteiten georganiseerd voor de bewoners. Ter afsluiting van de excursie wordt thee gedronken op de 'Dakakker' op de 7e etage van kantoorgebouw Schieblock. Op een speciaal voor daken ontwikkelde substraatlaag worden groenten, fruit en kruiden gekweekt. Het is een voorbeeld hoe braakliggende daken beter kunnen worden benut.

Leuvehoofd.

Bajonettuin.

Lunch bij Stadsboerderij 'Uit je Eigen Stad'.

Voedseltuin.

Voedseltuin.

Slingertuin van boerderij aan de Goldhoorn.
Fotografie: Stieneke van der Wal

Pastorie Oostwold. Fotografie: Stieneke van der Wal

Tuin aan de Nieuwegracht in Utrecht.
Fotografie: Florence Hasselaar

Zuylenpiegel aan de Zuilenstraat in Utrecht.
Fotor. Florence Hasselaar

Banksia menziesii 'Dwan' in Merrigum.

NTs-EXCURSIES IN 2017

Tekst: Ysk Vondeling, Marjorie Gisolf-Smit en Michiel Plomp

20 MEI GRONINGEN:

FIETSEN LANGS DE SLINGERTUINEN VAN HET OLDAMBT (FIETSEXCURSIE)

Een fietsexcursie langs de slingertuinen van het Oldambt onder begeleiding van onze adviseur groen erfgoed in Groningen Stieneke van der Wal. Zij fietst met u langs een aantal slingertuinen, geeft uitleg over de aanleg van de hedendaagse tuin en over restauratie van een historische tuin. Lunchen doen we in een topslingertuin in Midwolda.

10 JUNI UTRECHT:

TUINEN IN DE UTRECHTSE BINNENSTAD (WANDELEXCURSIE)

De middeleeuwse binnenstad van Utrecht telt een groot aantal tuinen, pandhoven en hofjes. Sommige zijn niet groter dan de spreekwoordelijke postzegel, andere zijn bijna een park. Uit dit rijk geschakeerde aanbod is een dozijn bijzondere privétuinen van liefhebbers geselecteerd, waaronder de beroemde tuin Zuylenpiegel. We beginnen en eindigen vermoedelijk in Grand Café Karel V, vlakbij het NS Station.

1 JULI MIDDEN-LIMBURG:

MISSIE EN PASSIE MET EEN GROEN ACCENT (EIGEN VERVOER)

Missie en passie hebben in de te bezoeken tuinen op vele manieren vorm gekregen. We beginnen in Steyl met een bezoek aan drie kloostertuinen waaronder de schitterende botanische tuin Jochumhof, resultaat van de verzamelwoede van pater Jochum. Vervolgens bezoeken we Merrigum. Een parkachtige tuin met kassen van een even gedreven echtpaar met onder andere een unieke zelf gekweekte collectie Australische planten en bomen. Laat u verrassen!

Meer informatie, ook over kosten en inschrijving, in het maartnummer van het Tuinjournaal.

Merrigum: eucalyptusbosje in het arboretum.

RESULTATEN ENQUÊTE OVER FUNCTIONEREN NEDERLANDSE TUINENSTICHTING

Afgelopen zomer heeft de Nederlandse Tuinenstichting een enquête gehouden onder donateurs en andere betrokkenen. Het bestuur wilde graag weten wat onze donateurs belangrijk vinden en wat niet, wat ze goed vinden gaan en wat beter kan, en hoe volgens onze achterban moet worden ingespeeld op actuele ontwikkelingen.

De enquête is door enkele honderden mensen ingevuld en geeft dus een representatief beeld van hoe onze achterban over de NTs denkt.

Tekst: Suzanne Kooij

Over onze donateurs

Opvallend is, dat de meeste mensen die de enquête hebben ingevuld boven de 50 zijn: 34% van de respondenten is tussen de 50 en de 65 jaar, 60% is boven de 65. Dit heeft ons aan het denken gezet over te nemen maatregelen om ons donateursbestand de komende jaren meer te verjongen. De Tuinenstichting moet interessanter worden voor een jonger publiek. Hier beraadt het bestuur zich nog op.

Het merendeel van onze achterban is vrouw: 73%, tegen 27% mannen. We denken ook na over hoe we de NTs aantrekkelijker kunnen maken voor mannen.

De achtergrond met betrekking tot tuinen, parken, openbaar groen en groen historisch erfgoed van degenen die de enquête hebben ingevuld, is heel divers. De overgrote meerderheid is ofwel liefhebber van bijzondere tuinen (74%) en/of tuineigenaar (80%), 13% is professioneel werkzaam in het groen, 12% woont in de stad en vindt openbare parken belangrijk, en 44% (een opvallend hoog percentage) is lid van een tuinclub.

We hebben een trouwe schare donateurs: 42% is langer dan 10 jaar donateur, en 21 % is al tussen de 5 en 10 jaar donateur.

De belangrijkste reden om donateur te zijn van de Nederlandse Tuinenstichting is voor 47% ‘het ondersteunen van de missie: opkomen voor groen cultureel erfgoed, behoud bijzondere tuinen en parken’, en voor 28% ‘De Open Tuinen Gids’. Verder werd nog genoemd ‘Het feit dat de NTs kennis verspreidt over bijzondere tuinen, parken en landgoederen’ (14%).

Waar moet de NTs zich op richten in de toekomst?

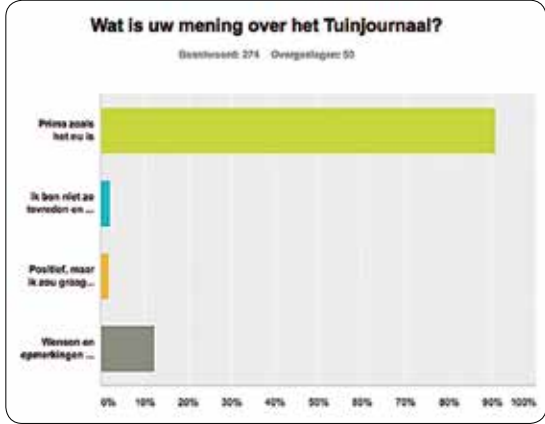
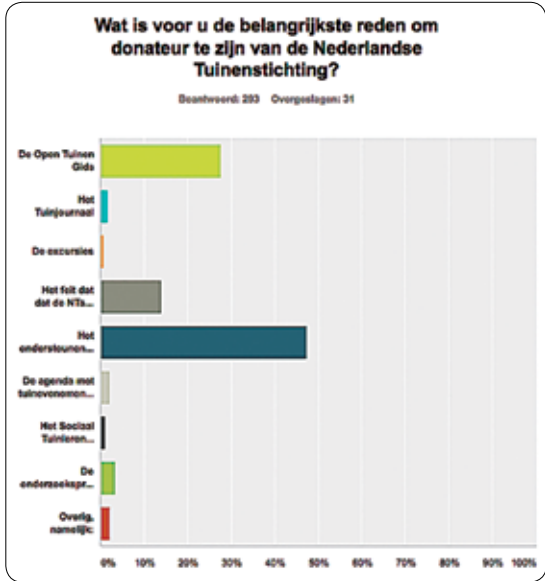
Op de vraag of de aandacht van de NTs vooral gericht moet blijven op de instandhouding van groen cultureel erfgoed, of op innovatieve groene projecten, of beide, antwoordde de overgrote meerderheid (74%) dat wij beide moeten doen. Dat is voor ons een heel duidelijk teken dat wij zowel onze traditionele activiteiten moeten blijven uitvoeren, als innovatie een plek geven in onze activiteiten. Met dat laatste zijn we al druk bezig.

We hebben onze donateurs ook gevraagd bij welke actuele maatschappelijke onderwerpen de NTs zou moeten aansluiten. Hoog scoorden ‘Grotere bedreiging groen erfgoed door nieuwe wetgeving signaleren en zoeken naar oplossingen’ (72%), ‘Verstening en betegeling tuinen tegengaan’ (61,5%) en ‘Gemeentelijke bezuinigingen op groen signaleren en zoeken naar oplossingen’ (61%). Dit zijn onderwerpen die hoog op onze agenda staan.

Het aanbod uitbreiden - moet de NTs dat doen en zo ja, hoe? Veel mensen vinden dat we vaker inhoudelijke bijeenkomsten zouden moeten organiseren (lezingen en workshops): 50%. Ook hoog scoorden ‘het organiseren van cursussen (tuininrichting, ontwerp, beplantingsplannen, onderzoek, groen erfgoed, tuinhistorie)’ (41%) en ‘meer aandacht besteden aan hedendaagse tuinarchitecten en –ontwerpers’ (47%). Dat laatste onderwerp is inmiddels opgepakt, hierover zult u in de nieuwe Open Tuinen Gids meer kunnen lezen.

Enthousiasme over Tuinjournaal, Open Tuinen Gids

De meeste respondenten waren enthousiast over het Tuinjournaal (90%) en de Open Tuinen Gids. Wel wensen veel van onze donateurs (22%) naast de gedrukte Gids een digitale app voor op iPhone of iPad. Die app is inmiddels gerealiseerd, zoals u elders in dit Tuinjournaal kunt lezen. 14% zegt zonder de Gids waarschijnlijk geen donateur te willen blijven.

Rol monumentencommissie onduidelijk

Uit de enquête blijkt dat veel donateurs geen duidelijk beeld hebben van wat de Monumentencommissie precies doet: 28%. We raden u hierbij alvast aan om eens een kijkje te nemen op het gedeelte ‘Bescherming Groen Erfgoed’ van onze website, waar de Monumentencommissie haar activiteiten presenteert. Wel beraden wij ons op een betere communicatie over dit onderwerp.

Tips en adviezen

Verder hebben veel respondenten de moeite genomen om adviezen en tips te geven op allerlei gebieden over hoe wij ons werk nog beter kunnen doen. Wij nemen ons deze tips zeer ter harte. Commissies, bestuur en bureau zullen de komende tijd aan de slag gaan met de resultaten van de enquête. Wij danken u zeer hartelijk voor uw medewerking!

Botanische tuinen presenteren zich als *botanic guardians*

In 2017 bundelen 24 botanische tuinen hun krachten en positioneren zich als *botanic guardians*: hoeders en poortwachters van de biodiversiteit. Volgend jaar vinden twee tentoonstellingen en een symposium plaats en introduceren de botanische tuinen een vernieuwde website en een nieuwe app: Hortus Chat.

Tekst: Janko Duinker

Hortus Botanic Guardians

De tuinen presenteren zich in 2017 samen als *Hortus Botanic Guardians*. Hiermee maken zij zich sterk voor bewustwording rondom biodiversiteit. Veel plantensoorten zijn de afgelopen decennia verdwenen of worden op dit moment met uitsterven bedreigd. Planten die een belangrijke schakel zijn in ons ecosysteem. Als schakel in die keten hebben deze planten een belangrijke invloed op de kwaliteit van leven van mens en dier. De botanische tuinen kweken, onderhouden en beschermen een grote rijkdom aan planten en brengen het publiek met deze planten in contact.

Op de website botanischetuinen.nl zijn de gegevens te vinden van veel planten uit alle 24 tuinen, compleet met verhaal en beeld. Tijdens de tentoonstelling Kroonjuwelen, die in alle tuinen opent op 22 april 2017, worden de meest bijzondere, vreemde en met uitsterven bedreigde soorten in de spotlight gezet. Met de nieuwe app Hortus Chat kunnen bezoekers zelfs praten met deze planten en zo het bijzondere verhaal van die plant ervaren met al hun zintuigen.

Symposium en zadenbank

In het najaar kunnen bezoekers genieten van *De tuin als lab*. Hierbij zal de nadruk liggen op de communicatie van planten zelf. Communicatie die mensen nauwelijks waar kunnen nemen, omdat deze te subtiel is. Met proefjes, experimenten en hulpmiddelen laten de tuinen zien hoe planten bewegen, communiceren of in slaap vallen.

Op zaterdag 25 november vindt in Nijmegen het Zaden-symposium plaats. Verhalen, theater en lezingen over het belang van genetische biodiversiteit staan deze dag centraal. Dit symposium vormt ook de aftrap voor de Nationale zadenbank voor wilde inheemse planten.

De activiteiten van de gezamenlijke horti maken deel uit van het project Planten voor de toekomst, dat wordt gecoördineerd door de Nederlandse Vereniging van Botanische Tuinen. Meer informatie: www.botanischetuinen.nl.

BESTUUR NTS
Beline Geertsema-Key, voorzitter, Robertien Aberson, project sociaal tuinieren, Lara de Graaf, secretaris
Hein Krantz, vice-voorzitter, Gea de Groot-Op den Brouw, juridische zaken/penningmeester, Michiel Plomp, excursiecommissie, Annemiek Tromp, monumentencommissie, Geeskelien Wolters

KASCOMMISSIE
Henk Gentis en Jennie Kempenaar-van Ittersum

MONUMENTENCOMMISSIE
Annemiek Tromp, voorzitter, Piet Bakker, Vov Besnard, secretaris, Henk Barkhof, Carolien Binneveld, Jan-Willem Edinga, Hanny van der Heide, Mariël Kok, Carla Scheffer, Paul Smeets, Willem Verhoeven

EXCURSIECOMMISSIE
Michiel Plomp, voorzitter, Marjorie Gisolf, Roswitha Kleipool-De Regt, Dienneke Onderdelinden, Joline van Veldhuyzen-Jolles, Ysk Vondeling, Lisette van Zandvoort-Gerritsen

OPENTUINENCOMMISSIE
Gonne Doorman-van den Wall Bake, voorzitter, Anneke van Apeldoorn, Marianne Bielders-Bergmans, Rita Bergshoeff-den Breeje, Beline Geertsema-Key, Anneke van Haeften, Lietje de Vree-van den Bergh, Mieke Wiegerinck-van Hoesel, Christie van Wulfften Palthe-Weduwer Djoeke van Zwetselaar

PUBLICATIECOMMISSIE
Johanna Karssen, Marianne van Lidth de Jeude, voorzitter, Honey Wolff

REDACTIE TUINJOURNAAL
Marian Lenshoek, hoofdredacteur, Korneel Aschman, Lara de Graaf, Ronald van Immerseel, Martin Knol, Éva Kovács, Leonore Pulleman, Julia Voskuil, Anne Wolff

COMMISSIE SOCIAAL TUINIEREN
Suzanne Kooij, projectleider, Robertien Aberson, Marilies Jacobs, Wendy Molenaar, Suze Peters, Riet Ursum, Carlo de Waal

COMMISSIE WEBSITE
Suzanne Kooij, Hanneke Jelles

BUREAU NTS
Suzanne Kooij, hoofd bureau, Josje Engel, Ellen Kickhefer, Marleen Kooij
Het bureau van de NTS is bereikbaar op maandag, dinsdag en woensdag van 10-13 uur.

ADVISEURS GROEN ERFGOED
Groningen: Stieneke van der Wal, Friesland: Rita Mulder-Radetzky, Drenthe: Thea Brouwer, Overijssel: Conny den Hollander, Gelderland: Henk Barkhof, Sjef Hendriks, Hanny van der Heide, Carla Romijn-Schütte, Utrecht: Mariska de Boer, Noord-Holland: Piet Bakker, Peter van den Bos, Noord-Holland (Amsterdam): Anneke Athme, Juliet Oldenburger, Zuid-Holland (Den Haag e.o): Joost Gieskes, Zuid-Holland (overig): Inge Castelijns, Zeeland: Nelleke van der Feltz-van Heumen, Brabant: Daniëlle Hulsebos, Noord-Brabant: Willem Verhoeven, Carien van Boxtel, Limburg (noord, incl. Land van Cuijk en Rijk van Nijmegen): Anneke Meijsen, Limburg (Midden en Zuid): Dienneke Onderdelinden

COLOFON
33e jaargang, nummer 4, december 2016. Een uitgave van de Nederlandse Tuinenstichting. Verschijnt 4x per jaar. ISSN 1382 - 2659. Oplage: 3.100 exemplaren
Redactie: Redactiecommissie Tuinjournaal
Eindredactie: Hanneke Prins
Vormgeving: MAT ONTWERP BNO, Den Haag
Druk: Drukkerij Ten Brink, Meppel

NEDERLANDSE TUINENSTICHTING
Nieuwezijds Kolk 28 1012 PV Amsterdam, t 020 623 50 58
Postbus 11692, 1001 GR Amsterdam
Website: www.tuinenstichting.nl E-mail: info@tuinenstichting.nl
Giro 559 54 46 (ING Bank) IBAN NL28 INGB 0005595446 / BIC INGBNL2A

GEEF MEER OM
GROEN!
STEUN DE NTS VIA EEN PERIODIEKE SCHENKING

Het in stand houden van bijzondere tuinen en parken is hard nodig, nu en in de toekomst. Daarom doen onze donateurs al jarenlang een gift aan de Nederlandse Tuinenstichting. De Belastingdienst maakt het nu heel eenvoudig om via een periodieke (jaarlijkse) schenking tot tweemaal zoveel geld aan de Nederlandse Tuinenstichting te doneren, terwijl het u toch niets extra kost! Wie wil dit nu niet?

MEER SCHENKEN VIA BELASTINGVOORDEEL

U hoeft nu geen notariële akte meer te laten opmaken. Maak zoals zo velen gebruik van de nieuwe regeling en zet uw huidige jaarlijkse donatie om in een periodieke schenking voor minimaal 5 jaar. Dat kan snel en eenvoudig via onze website.

MEER WETEN?

Uitgebreide informatie vindt u op onze website. Voor al uw vragen over periodiek schenken en fiscale voordelen kunt u contact opnemen met ons bureau op 020 623 50 58, info@tuinenstichting.nl.

GEEF MEER OM GROEN

WWW.TUINENSTICHTING.NL

TOT TWEEMAAL ZO VEEL DONEREN AAN DE NTS TERWIJL HET U TOCH NIETS EXTRA KOST!

A close-up photograph of several leaves covered in a thick layer of white frost. The leaves have a reddish-brown hue, suggesting they might be from a plant like a Japanese maple. The background is blurred, showing more branches and leaves.

GEEF DE NTs EEN
KERSTCADEAU
EN WERF EEN
NIEUWE
DONATEUR

U ONTVANGT ALS CADEAU EEN SETJE
ANSICHTKAARTEN MET AFBEELDINGEN UIT
HET BEROEMDE 17E EEUWSE TULPENBOEK

U kunt uw nieuwe donateur aanmelden via onze website ('Steun ons').
Na aanmelding sturen wij u uw cadeau toe.